

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Marek Michalak

Warszawa, 17 lipca 2018 roku

03980200070879
RPW/21961/2018 P
2018-07-23

ZSR.420.3.2018.MK

KANCELARIA SENATU
Kancelaria Ogólna

23. 07. 2018

nr RPW. 21961/2018 P
52. Komisja

Pan
Robert Mamałow
Przewodniczący Komisji
Praw Człowieka, Praworządności
i Petycji
Senatu Rzeczypospolitej Polskiej

w nawiązaniu do pisma z 10 lipca 2018 roku (znak: BPS.DKS.KPCPP.0330.256.2018), dot. petycji w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej dotyczącej zmiany ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów, w celu wprowadzenia obowiązku utrwalania dźwięku i obrazu z przebiegu badań psychologicznych w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich i udostępniania tego materiału stronom albo uczestnikom postępowania sądowego (P9-2018), uprzejmie proszę o przyjęcie poniższej opinii Rzecznika Praw Dziecka.

Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów¹ (zwanej dalej: ustawą), zadaniem opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów jest sporządzanie, na zlecenie sądu lub prokuratora, opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich, na podstawie przeprowadzonych badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich. Zespoły prowadzą także mediacje, przeprowadzają wywiady środowiskowe w sprawach nieletnich oraz prowadzą poradnictwo specjalistyczne dla małoletnich, nieletnich i ich rodzin.

Zespół tworzą niezależni specjaliści w zakresie psychologii, pedagogiki, pediatrii, medycyny rodzinnej, chorób wewnętrznych, psychiatrii oraz psychiatrii dzieci i młodzieży – art. 2 ustawy.

¹ Dz. U. z 2018 r. poz. 708

Przepisy ustawy nakładają na kierownika zespołu i specjalistę obowiązek wykonywania swoich czynności z najwyższą starannością, zgodnie z aktualnymi wskazaniem wiedzy i nauki oraz z zasadami i etyką wykonywanego zawodu, bezstronnie i terminowo, dochowywania tajemnicy prawnie chronionej oraz podnoszenia kwalifikacji zawodowych.

W oparciu o delegację zawartą w art. 4 ust. 4 ustawy, Minister Sprawiedliwości wydał zarządzenie z dnia 1 lutego 2016 r. w sprawie ustalenia standardów metodologii opiniowania w opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów² (zwane dalej: zarządzeniem).

Standardy te zawierają zasady postępowania kierownika zespołu i specjalistów; określają procedurę badania i metodologię opiniowania, mając na względzie prawidłową realizację zleceń, a w szczególności ochronę małoletnich i nieletnich oraz zgodności stosowanych metod i technik badawczych z aktualną wiedzą z zakresu psychologii, pedagogiki i nauk medycznych; wskazują etapy procesu diagnostycznego; określają zasady postępowania w przypadkach szczególnych; wskazują wymogi dotyczące procesu diagnostycznego oraz określają schematy opinii w sprawach rodzinnych i opiekuńczych oraz w sprawach nieletnich.

W myśl pkt 3.1. zarządzenia, do zadań kierownika zespołu należy między innymi kontrolowanie przestrzegania procedury badania i standardów etycznych oraz wykonywanie czynności diagnostycznych z najwyższą starannością, zgodnie z aktualnymi wskazaniem wiedzy i nauki oraz etyką wykonywanego zawodu, bezstronnie i terminowo. Również na specjaliście ciąży obowiązek wykonywania czynności diagnostycznych z najwyższą starannością, zgodnie z aktualnymi wskazaniem wiedzy i nauki oraz etyką wykonywanego zawodu, bezstronnie i terminowo – pkt 3.2 zarządzenia.

Jak stanowi pkt 9.1. zarządzenia, badanie powinno być przeprowadzone w warunkach zapewniających badanym i badającym bezpieczeństwo i dyskrecję. Materiały pochodzące z badania, stanowiące podstawę wydania opinii, nie mogą być udostępniane osobom badanym – pkt 9.3 zarządzenia. Zgodnie z pkt 9.10 zarządzenia, specjaliści zobowiązani są do przestrzegania zasad etyki zawodowej, w szczególności do zachowania tajemnicy zawodowej i odpowiedzialności za słowo.

Osoby badane mają możliwość zgłaszania uwag co do przebiegu badania do kierownika lub upoważnionego przez niego specjalisty, a co do treści i wniosków końcowych opinii – do organu zlecającego – pkt 5.3 lit. i zarządzenia.

² Dz. U. MS z 2016 r. poz. 76

Minister Sprawiedliwości sprawuje nadzór nad działalnością opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów w zakresie przestrzegania standardów metodologii opiniowania i procedury badań psychologicznych, pedagogicznych lub lekarskich, a także terminowości sporządzania opinii. W tym celu może przeprowadzać w zespołach kontrole i wizytacje oraz żądać od zespołów przesłania informacji lub sprawozdań z działalności zespołu, w zakresie, w jakim sprawuje nadzór nad zespołami. Kontrola może być przeprowadzona w szczególności w razie potrzeby sprawdzenia informacji zawartych w skargach i wnioskach zgłaszanych przez osoby badane – § 27 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2015 r. w sprawie trybu i sposobu sprawowania nadzoru nad opiniodawczymi zespołami sądowych specjalistów³.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka specyfika czynności podejmowanych przez opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów przemawia przeciwko dopuszczalności nagrywania przebiegu procesu diagnostycznego w tych zespołach.

Należy zauważyć, że opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów przeprowadzają badania psychologiczne, pedagogiczne lub lekarskie, a uzyskane w ten sposób dane często są danymi wrażliwymi, zawierającymi informacje poufne i intymne, które dotyczą osoby badanej. Każdy ma prawo do prywatności i zachowania intymności. Powyższe oznacza między innymi prawo do zachowania w tajemnicy ujawnionych specjalistą informacji o sobie. Specjaliści mają obowiązek ochrony tych praw, co jest gwarancją poszanowania życia prywatnego osób badanych. Dlatego też na specjalistach ciąży odpowiedzialność za sposób wykorzystania zebranych podczas badania danych oraz za skutki ich ewentualnego rozpowszechniania.

Podnieść również należy, że osoba badana najczęściej nie zna zasad stosowania danej metody badawczej, brakuje jej wiedzy i umiejętności, by w sposób właściwy wynik zinterpretować.

W wyroku z dnia 10 maja 1982 r., II KR 82/82, Sąd Najwyższy wskazał, że potrzeba przeprowadzenia stosownych badań i ich zakresu – choć pozostaje pod kontrolą organu procesowego kierującego badaniem biegłych – należy również do „wiadomości specjalnych”, których wystąpienie w sprawie uzasadnia w ogóle powołanie biegłych.

³ Dz. U. z 2015 r. poz. 2280

Zespół specjalistów przedstawia wyniki przeprowadzonych badań w opinii. Natomiast poufna dokumentacja powinna pozostać pod kontrolą zespołu i nikt niepowołany nie powinien mieć do niej dostępu. Dokumentacja ta służy dla celów diagnostycznych, zawiera materiał źródłowy, na podstawie którego wydawana jest opinia.

Dopiero interpretacja wykonana przez specjalistów wchodzących w skład zespołu diagnozującego stanowi część opracowanej przez nich opinii. Diagnoza końcowa powinna być wynikiem całościowej analizy, interpretacji i integracji danych pozyskanych wszystkimi metodami badawczymi – pkt 9.7 zarządzenia. Taka diagnoza (zawarta w opinii) jest udostępniana osobom badanym.

Merytoryczną poprawność opinii opracowanej przez zespół ocenia organ zlecający, którym jest sąd lub prokurator.

Opinia wydana przez opiniodawczy zespół sądowych specjalistów powinna być sporządzona tak, aby mogła nadawać się do weryfikacji, bez konieczności sięgania do zebranych podczas badania danych.

Obowiązek wskazania w opinii członków zespołu, którzy przeprowadzili i wydali opinię ułatwia sądowi jej weryfikację, a w przypadku powzięcia przez sąd związanego z opinią wątpliwości, pozwala zażądać dodatkowych wyjaśnień od poszczególnych członków zespołu opiniodawczego.

Podkreślić należy, że opinia opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów jest tylko jednym z wielu dowodów w sprawie, podlegającym – tak jak inne dowody, swobodnej, ale nie dowolnej, ocenie sędziego. Ramy swobodnej oceny dowodów wyznaczone są wymaganiami prawa procesowego, doświadczenia życiowego oraz regułami logicznego myślenia i rozumowania, według których sąd w sposób bezstronny, racjonalny i wszechstronny rozważa materiał dowodowy jako całość, dokonuje wyboru określonych środków dowodowych i wając ich moc oraz wiarygodność, odnosi je do pozostałego materiału dowodowego.⁴ Sporządzona na zlecenie organu procesowego opinia może być przedmiotem krytyki stron, które mogą ją zwalczać wszystkimi dostępnymi środkami dowodowymi, jak również żądać powołania innego biegłego, a w przypadku przyjęcia przez sąd opinii za podstawę rozstrzygnięcia w sprawie – wnieść odpowiedni środek zaskarżenia od wydanego orzeczenia.

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z 10 czerwca 1999 r., II UKN 685/98

Zgodnie z art. 290¹ § 2 k.p.c., sąd może zażądać od opiniodawczego zespołu sądowych specjalistów dodatkowych wyjaśnień bądź pisemnych, bądź ustnych przez wyznaczoną do tego osobę, może też zarządzić złożenie dodatkowej opinii przez ten sam lub inny opiniodawczy zespół sądowych specjalistów.

Przeprowadzane przez opiniodawcze zespoły sądowych specjalistów badania psychologiczne, pedagogiczne lub lekarskie nie są czynnością procesową, dlatego też nie powinno stosować się do nich, nawet w drodze analogii, przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, dot. posiedzeń sądowych.

Niezależnie od wskazanej argumentacji, podnieść należy, że wprowadzeniu zapisu dźwięku i obrazu z przebiegu badania dziecka i udostępnieniu tego materiału stronom/uczestnikom postępowania sądowego, sprzeciwia się ochrona dobra dziecka. Małoletni lub nieletni badany w opiniodawczym zespole sądowych specjalistów musi mieć zagwarantowane poczucie bezpieczeństwa i swobodę wypowiedzi, co umożliwia jej szczerłość oraz wskazanie, jakie są oczekiwania dziecka i jego potrzeby. Brak zapisu dźwięku i obrazu, które mogłyby być udostępnione stronom czy uczestnikom postępowania sądowego zapobiega wejściu dziecka w konflikt lojalności lub konflikt interesów z którymkolwiek z rodziców.

Z uwagi na powyższe, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka nieuzasadniony jest postulat wprowadzenia obowiązku utrwalania dźwięku i obrazu z przebiegu badań w opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów oraz udostępnienia tego materiału stronom/uczestnikom postępowania sądowego.

Zaopiniowanie rezultatu
Marek Piłchowski